

ismerhet meg az olvasó a román had-
erővel kapcsolatosan.

Az utolsó, hetedik tanulmány szer-
zője *Ion Cristea* és *Grigore Alexand-
rescu*, ők ketten a jelen román hadmü-
veleti elképzelések ismertetésére vállal-
koztak, természetesen, a kötet té-
májának megfelelően, a hegyvidéki há-
ború vonatkozásában. A második világ-
háború utáni helyzet rövid felvázolását
követően a terepviszonyok ismertetésé-
re térnek át a szerzők. Ebből levont kö-
vetkeztetések tükrében mutatják be a
nemzetvédelmi doktrínát és a hegyvi-
dékeknek abban játszott szerepét, en-
nek a csapatok összetételére, felszere-
lésére, kiképzésére, felkészítésére gya-
korolt szerepét.

A megújult Román Hadtörténelmi és
Hadelméleti Intézet kollektívájának
legújabb kiadványát letéve — és az ol-
vasottakon elmélkedve — a magyar re-
cenzens elsődleges kötelességének érzi,

hogy kijelentse: ezúttal valóban egyes
személyiségek felkészültségének, felfo-
gásának és tudományos tisztességének
tükröképe minden egyes tanulmány.
Már nem áttörhetetlen falat érez az ol-
vasó, hanem örömmel tapasztalja az
egykorok kutatóinak egyéni megkö-
zelítését, egyéni elemzését és egyéni kö-
vetkeztetésre jutását, vagy legalábbis
az erre való törekvést. Még ha vissza
is köszönnek, különösen a régebbi ko-
rokkal kapcsolatosan, a régi román törté-
nelmi iskoláknak a magyar történet-
tudomány részéről elfogadhatatlan —
mert bizonyíthatatlan — nézetei, állí-
tásai, már jelen van az objektivitásra
törekvés is. A közös múlt és a jelenko-
ri helyzet minden tisztességes tudóst
kéznýújtásra kötelez Közép-Európában.
Ennek jegyében, a pozitív tendenciákat
üdvözölve, várjuk a folytatást román
kollégáinktól.

Zachar József

JEAN NOUZILLE

HISTOIRE DE FRONTIÈRES, L'AUTRICHE ET L'EMPIRE OTTOMAN

(*Berg International Editeurs, Paris, 1991. 265 o.*)

Magyar szempontból is rendkívül fi-
gyelemreméltó kötetet jelentetett meg
a világhírű párizsi kiadó újonnan indí-
tott „Tények és ábrázolások” elnevezésű
sorozatában. Az egész Közép-Euró-
pában, így Magyarországon is jól is-
mert francia hadtörténész, Jean Nou-
zille ezredes, a strasbourgi Robert
Schumann Egyetem tanára vállalkozott
arra, hogy évtizedes kutatásai alapján
történetiségében mutassa be napjaink
legforróbb európai válságövezetét, a
szerbek és horvátok lakta, egymást köl-
csönösen átfedő délszláv határterülete-
ket. Elemzésének középpontjában az
egykorai császári-királyi igazgatású ka-
tonai határőrvidék 1718—1739 közti tör-
ténete áll.

Két vonatkozásban is túllép azonban
a szűkebb téma keretein. Egyrészt az
előzmények tekintetében a konkrét te-
rületet illetően visszanyúl az 1462-es

esztendőhöz, amikor az Oszmán Biro-
dalom bekebelezte Boszniát, és első íz-
ben merülhetett fel és merült is fel egy
cordon sanitaire gondolata a magyar és
az osztrák udvarban, másrészt kitekint
a katonai határőrvidék 1881-es meg-
szüntetéséig terjedő későbbi történel-
mi korszakokra is.

A téma még általánosabb megköze-
lítése érdekében azonban még egy tör-
ténelmi bevezető előzi meg a valódi
mondanivalót. Az ókorba visszanyúló-
an idézi fel a szerző a birodalmak köz-
ti határok kialakításának folyamatát.
Későbbi korok iránt érdeklődő olvasók
is nagyon tanulságosnak találhatják,
amit az ókori Egyiptom, Izrael, Perzsia,
Görögország egyes határainak kialaku-
lásáról e mű tartalmaz. A továbbiak-
ban Jean Nouzille bemutatja a Római
Birodalom peremterületein kialakított
limes történetét is. Bőséggel foglalko-

zik ennek során Pannónia és a csatlakozó területek kérdésével, a Duna határvonallá alakulásának folyamatával.

A középkorra áttérve, a szerző a karoling örgrófságok kialakításától, a birodalom felosztását követően kijelölt határvonalakon át, azok XVII/XVIII. századi, erődítményekkel való megerősítéséig követi a folyamatot. Természetesen középpontba e részekenél a formálódó Francia Királyság határainak kialakulását, kiigazításait, megszilárdulását, végleges rögzülését állítja, mégpedig elsődlegesen a Német Nemzet Szent Római Birodalmával érintkező területeket tárgyalva hangsúlyozottnan. E vonatkozásban rendkívül tanulságos annak a folyamatnak az ábrázolása, miként vált francia felségterületté Elzász és Lotharingia, hogyan alakult ki ezzel párhuzamosan a Rajnamenti határvonal, mégpedig két egymást kölcsönösen erősítő folyamat eredményeként, vagyis a francia uralkodó birodalmába betagolva és ugyanakkor a többi német—római területről, a császári akaratnak megfelelően, a birodalmi ügyekbe való francia beavatkozás lehetőségét kizáró céllal leválasztva.

Valódi témájához közelítve, Jean Nouzille először a Habsburg-birodalom és az Oszmán Birodalom határainak alakulását mutatja be az 1522. december 22-i szerződéstől kezdve, amikor II. Lajos horvát királyságának határvédelmét az Adriától a Dráváig terjedő vonalon apósára, (I.) Ferdinánd főhercegre bízta, egészen az 1739. szeptember elsejéig belgrádi osztrák—török békekötésig bezárólag, amikor tartósan rögzült a Száva—Duna vonalán is a két birodalom határa. Ezt követően tér rá a szerző az oszmán hódítás további kiterjesztésének és ezzel párhuzamosan a katonai határőrvidékek szervezésének folyamatára. Az 1522-es Habsburg-berendezéssel kapcsolatosan hangsúlyozza a horvát őslakosság pusztulását és az oszmánok által a Balkánon keletre sanyargatott szerbek korai bevándorlását a pusztasággá vált horvát területekre. Külön alfejezetben mutatja be a mű a magyar katonai határőrvidékként felfogható délvidéki, a korábbi vármegegyeszervezéstől eltérő XV. századi berendezkedést: a Jajcai, a Szrebenyiki, a Macsóí, a Nándorfehérvári (a Barancsi és a Kucsói) és a Szörény(vár)i Bánság létesítését. Nem felejtkezik el a szerző a magyar és az

osztrák határon emelt oszmán végvárak rendszerének bemutatásáról, a szultán által elrendelt határvédelmi intézkedések ismertetéséről sem.

A továbbiakban Jean Nouzille részletesen bemutatja a horvát és a magyar katonai határőrvidék berendezkedését, miként is biztosította ez a két kiemelt terület az oszmán veszély elhárítását. A horvát területtel kapcsolatosan jelentős részt szán a ház- és faluközösség, a zadruga bemutatásának, a parasztkatonaság funkcionálásának. A magyar területről szólva, bemutatja a győri, az érsekújvári (a bányavidéki), a kanizsai és a kassai (vagy felső-magyarországi) kapitányság védelmi berendezését. Bécsi források alapján bizonyítja azután, hogy az 1661-es példa szerint is e terület harcosai zömmel a helyi lakoságból kerültek ki: 14 094 összeírt katonára közt 4782 huszár és 6378 hajdú volt a királyi Magyarországról. További adata szerint, átmeneti német zsoldostöbbség után, a négy kapitányság 47 végvárában a helyzet 1682-ben is hasonló volt: a 11 991 harcos közt 5980 huszárt és 5736 hajdút írtak össze magyarországi illetőséggel.

Az 1683-as Bécs elleni oszmán támadással kezdődő és az 1697-es zentai győzelemig tartó, illetve az 1699-es karlócai békével záruló nagy felszabadító háborúnak a horvát és a magyar katonai határőrvidékre gyakorolt hatását elemzi a könyv következő nagyobb tematikai egysége. Mindenekelőtt kiemeli, hogy az új határvonal a Száva—Tisza—Maros-vonalon húzódott, és ez szükségszerűen új katonai határőrvidékek kialakításához vezetett. Ezzel kapcsolatosan nem feledkezik meg az oszmán hatalom elől menekülő szerbek tömeges magyarországi befogadásáról és szerémségi letelepítéséről, sőt ezt, egy új katonáskodó réteg szolgálatkezdési feltételeként felfogva, a szükséges részletességgel tárgyalja. Ezt követően tér rá a szlavóniai—szerémségi és a Tisza—Maros-menti katonai határőrvidék létrehozására. Ennek ismertetését követően szól az adriai tengermellék felszabadulásával ott ugyancsak lehetővé vált új területi berendezkedésről is. Mivel e szervezés idejére esett a Rákóczi-szabadságharc, Jean Nouzille külön alfejezetben tér ki a katonai határőrvidékeknek a szabadságharc államához fűződő viszonyára.

VI. Károly császár (III. Károly király) 1716/18-as első török háborújára és annak következményeire rátérve a szerző először a már korábban kialakított új katonai határőrvidékek további sorsát mutatja be. Ennek során leg részletesebben a szlavóniai területek fejlődésére tér ki. Ezt követően a pozserováci békével visszatért Temes-vidék további történetét ábrázolja. Az új Temesi Bánság létrehozásával kapcsolatosan nem csak a magyar történelmi előzmények megemlítését kell a szerző érdemeként kiemelni, hanem azt a körülményt is, hogy a császári-királyi Udvari Haditanácsnak közvetlenül alárendelt újabb magyar területtel kapcsolatosan számos adatot közöl a német betelepítésre vonatkozóan, miközben hangsúlyozza, hogy e területet a bécsi kormányzati és hadügyi körök eleve a további oszmánellenes összecsapások ellátási központjává építették ki.

Miközben e kérdéskörrel kapcsolatosan is számos, eddig ismeretlen tény mutat be a szerző, igazán új utakon indul el könyvének a valódi mondanivalót tartalmazó következő részében. Saját forrásfeltárása alapján bemutatja ugyanis az alig bő két évtizedig Habsburg-uralom alá került, a békekötésig korábban oszmán uralom alatt állt nyugat-havasalföldi, észak-szerbiai és észak-boszniai területeken (a középkori Magyar Királyság által egykor birtokolt hat vajdaságban) bekövetkezett császári-királyi berendezkedést. A politikai-közigazgatási intézkedések mellett elsődlegesen a katonai birtokba vételt, a szerb milícia megszervezését elemzi. Nem feleli azonban a valláskérdést sem, részletesen felidéri az e vonatkozású eseményeket is.

A továbbiakban Jean Nouzille VI. (III.) Károly 1736/39-es második háborúját és annak következményeit, a katonai határőrvidékekben bekövetkezett változásokat mutatja be. Kitekintve a további XVIII. századi fejlődésre, szól még a katonai határőrvidékbeli ezredek szervezésének folyamatáról, s ebbe ágyazva az erdélyi katonai határőrvidék

megszervezéséről. A déli és keleti határon ezáltal teljessé vált mintegy ezernyolcszáz kilométernyi, összesen ötvenezer négyzetkilométernyinél nagyobb területet átfogó sávban akkor élt 823 950 lakos közül a szerző elemzése szerint minden nyolcadik fegyverben állt és következtetésével szerint ez a katonatömeg képes volt az előírt határőrizeti feladatra, ahogyan azt az 1787/91-es utolsó török háború eseményei is tanúsították.

A rövid zárófejezetben a szerző összehasonlítja az ókori Római Birodalom limes-ét a Habsburg-birodalom katonai határőrvidékével. Végül kitekint a katonai határőrvidék 1871—1881 közötti felszámolására.

A jól jegyzetelt műhöz válogatott irodalomjegyzék csatlakozik. A magyar olvasó jóleső érzéssel tapasztalja, hogy a szerző hasznosította a magyar történettudomány eredményeit is. Ezek sorában külön kiemelés érdemel, hogy még Ember Győzőnek a Hadtörténelmi Közlemények 1989-es évfolyambeli 4. számában közzétett tanulmányát is feldolgozta. A szokásosnál valamivel több sajtóhiba azonban ezt a hivatkozást is elérte, egy évfolyammal későbbre keltezi a publikálást és fordítottan közli a nevet a válogatott bibliográfia. Azonban sem ez a kétszeres pontatlanság, sem kisebb bosszankodást okozó más nyomdai tévedés nem csorbítja a magyar olvasó maradéktalan örömét.

Jean Nouzille itt röviden felidézett művét kézbevéve a francia nyelvű, Közép-Európa, benne a magyarság múltja iránt érdeklődő olvasóközönség egy mindaddig e vonatkozásban feldolgozatlanul hagyott témát ismerhet meg teljes történetiségében, hiteles forrásokra támaszkodva, a szakmai körökben jól ismert, minden szempontból elfogulatlan francia hadtörténész objektív ábrázolásában. Ennél nagyobb érdeme a műnek nem lehetne. Csak reméljük, hogy a korszak és a téma iránt érdeklődő magyar olvasóközönséghez anyanyelvén is eljut egyszer ez az alapmű.

Zachar József